

AALTOJA VAI VEDENPINNAN PYSYVÄÄ NOUSUA?

PAULIINA SEPPÄLÄ – MIKKO SALASUO

Olemme kahden viime vuoden ajan käyneet lukuisia tiiviitä keskusteluja 60- ja 90-luvulla alkaneiden huumeekulttuurien rakenteesta, sisällöstä ja keskinäisestä suhteesta. *Keskeisimmäksi kysymykseksi on noussut, käykö nykyiselle huumeaalolle samalla tavalla kuin ensimmäiselle: laantuuko se suosion aallonharjan tavoitettuaan?* Vai onko kyseessä aalto ensinkään? Pitäisikö mieluummin puhua merenpinnan pysyvistä noususta? Ajan-kohtaisessa keskustelussa on esitetty kumpaakin vaihtoehtoa puoltavia näkemyksiä. Omien pohdintojemme tuloksena vastauksemme on ei, eli uusi huumeekulttuuri ei ole ohimenevä aalto, ja kyllä, eli merenpinta on noussut, eikä sille näy laskua.

Näkemyksemme perustuu sekä ensimmäistä että toista huumeaaltoa käsitteleviin tutkimuksiimme. Mikko Salasuo teki vuonna 1999 valmistuneen pro gradunsa 60- ja 70-luvun huumeaalosta Suomessa aineistonaan mm. poliisin pöytäkirjat ja käyttäjähaastattelut. Pauliina Seppälän keväällä 2000 valmistunut pro gradu käsiteli 80- ja 90-luvun taitteessa alkanutta uutta, laajamittaista huumeekulttuuria, ja aineistona olivat mm. sen jäsenten haastattelut, Internetissä tehty kysely ja kenttätutkimus. Nyt Salasuo on puoleltoista vuoden ajan tehnyt väitöskirjatutkimusta ns. toisesta huumeaalosta.

Pinnallisesti tarkasteltuna 60- ja 90-luvulla alkaneet huumeidenkäyttökulttuurit muistuttavat toisiaan, niistä löytyy useita lähes identtisiä piirteitä. Molemmissa huumeiden käyttö liittyy kiinteästi uuteen nuorisokulttuuriin musiikkeineen ja muine tyyleineen, molemmat levisivät kansainvälisten muotivirtausten mukana, ja molemmissa huumeiden käytöllä on vahva symboliarvo arvojen ja erottelujen ilmentäjänä. Myös rakenteellisesti ilmiöiden kehityskaari on hyvin samankaltainen. Suomessa molemmat lanseerasi ensin pieni underground-ryhmä boheemeja ja avantgardisteja, minkä jälkeen kulttuurit levisivät erityisesti opiskelijanuorten keskuuteen. Lo-

pulta huumeiden käyttöä alkoi esiintyä laajalti monenlaisissa nuorisoryhmissä. Tämä vaihe oli ensimmäisen huumeekulttuurin aallonharja, jonka jälkeen huumeiden käyttö erilaisten ulkoisten ja sisäisten syiden vuoksi väheni nopeasti. Monet uskovat nykyisen huumeekulttuurin noudattavan samaa kaavaa: nyt oltaisiin lähellä aallonharjaa ja pian huumeiden käyttö kääntyisi nopeaan laskuun.

Rakenteellisista samankaltaisuuksista huolimatta 60- ja 90-luvun huumeekulttuureissa – sekä niiden sisällössä että siinä ulkoisessa ympäristössä, johon ne syntyivät – on kuitenkin merkittäviä eroja. Näiden erojen vuoksi kahta osittain samankaltaista huumeekulttuuria ei voida suoraan redusoida kahdeksi versioksi samanlaisesta kehityskaaresta. Ja edelleen, nykyisen huumeekulttuurin ei voi olettaa kaatuvan samoihin syihin ja ulkoihin toimenpiteisiin kuin ensimmäisen.

Palataan syihin, joiden vuoksi ensimmäinen huumeaalto laantui. Näitä olivat 1. valistus, 2. viranomaiskontrolli, 3. nuorisokulttuurin kaupallistuminen sekä uusien trendien ja vaihtoehtojen syntyminen sen myötä, 4. negatiivinen julkisuus mm. lehdistössä, 5. alkoholilainsäädännön vapautuminen, 6. huumeidenkäyttökulttuurin alkuperäisen ideologian häviäminen ja 7. huumeiden käyttäjien siirtyminen pois vastakulttuurista, mm. työelämän jäseniksi. Ensimmäiseksi on tuotava esille se olennainen seikka, että 60-luvun huumeekulttuuri syntyi tilanteeseen, jossa valistusta, viranomaiskontrollia, negatiivista huumejulkisuutta ei vielä ollut eikä nuorisokulttuuri myöskään ollut vielä voimakkaasti kaupallistunut. Lisäksi ensimmäinen huumeekulttuuri syntyi tiukan alkoholipolitiikan aikaan. Jo näiden seikkojen perusteella voidaan nähdä ero nykyisen huumeekulttuurin ja 60-luvun välillä. Nykyinen huumeekulttuuri syntyi täysin päinvastaiseen tilanteeseen kuin edeltäjänsä. Valistus, viranomaiskontrolli, voimakas negatiivinen julkisuus, vapaa alkoholipolitiikka ja nuorisokulttuurin kaupallis-

tuminen olivat jo todellisuutta. Huumekulttuuri syntyi näistä huolimatta. Miksi se siis kaatuisi niihin? Myöskään käyttäjien siirtyminen pois vastakulttuurista valtakulttuurin piiriin ei nykytilanteessa enää välttämättä ole huumeiden käyttöön merkittävästi vaikuttava seikka: nykyisen huumekulttuurin jäsenet ovat jo yleensä mukana valtakulttuurissa ja usein myös työelämässä; huumeiden käyttö tapahtuu tämän rinnalla.

IDEOLOGISET EROT JA SUHDE YHTEISKUNTAAN

Perehdytään nyt kulttuurien eroihin tarkemmin. Lähdetään huumekulttuurien ideologioista ja huumeiden merkityksestä käyttäjilleen. 60-luku oli suuren vapautumisen ja rajojen rikkomisen aikaa. Silloin huumeiden käyttö oli osa mullistavaksi ja uudeksi koettua vastakulttuuria, joka kapinoi koko länsimaista yhteiskuntajärjestelmää vastaan. Kapina oli kollektiivista, ja se haluttiin tehdä näkyvästi. Uskottiin, että yhteiskunnallisia asioita voidaan sen avulla todella muuttaa. Huumeiden käyttö syntyi osaksi tätä kapinaa, sen työkaluksi ja näkyväksi symboliksi. Uskottiin mm. Timothy Learyn utopioihin, joissa huumeiden käytön avulla ajateltiin saavutettavan uusi uljas maailma.

Nykyisen huumekulttuurin ja yhteiskunnan suhde on sen sijaan hyvin erilainen. 90-luvulla huumeiden käyttö liittyy ennen kaikkea juhlimiseen, viikonloppuiseen irtiottoon arjesta. Vaikka nykyisenkin huumekulttuurin sisällä on oma hippiajasta vaikutteita saanut ryhmänsä, ideologian terävin kärki on hiottu muotoon, joka sopii mielekkääksi vapaa-ajan ideologiaksi, mutta ei johda poliittiseen radikalismiin eikä yleensä myöskään vaihtoehtoisen elämäntavan noudattamiseen. Kuten 60-luvullakin huumekulttuurissa puhutaan vapaudesta, mutta nyt sillä tarkoitetaan ennen kaikkea yksilön vapautta tuntea ja kokea, mitä haluaa. Tavoitteena ei ole muuttaa koko systeemiä, vaan toteuttaa itseään systeemin rajoissa, esimerkiksi aikaisempien sukupolvien arvomaailmasta riippumattomasti. Ainoa alue, jossa rikotaan systeemin rajoja, on huumeiden käyttö itsessään. Voidaankin sanoa, että nykyinen huumeiden käyttö on sopeutunut osaksi nykyaikaista yhteiskuntaa. Paljolti valtakulttuurin elämäntapaa noudattaen arkena tehdään töitä ja viikonloppuisin rentoudutaan mahdollisimman tehokkaasti. Omassa arvomaailmassaan juhlimiskulttuuri toistaa pinnalla olevia markkinatalouden ar-

voja, kuten kauneutta, tehokkuutta, taloudellista ja sosiaalista menestystä, tietoa, älykkyyttä ja luovuutta sekä yksilön vapautta. Erityisen korostettuja ovat myöhäismodernin elämäntavan piirteet: itsensä toteuttaminen, kokemusten tavoittelu ja yksilöllisyys ovat merkittävässä asemassa. Kun pohdintaan lisätään vielä tietoyhteiskunnan kehitys, jonka vaikutuksesta yhteiskunnassa menestymisessä on yhä tärkeämpää kyky jatkuvasti luoda ja oppia uutta sekä hallita, soveltaa ja tuottaa tietoa, voidaan nykyistä huumekulttuuria tarkastella tietoyhteiskuntaan muokattuna versiona traditiosta, jossa työviikon vastapainona viikonloppuisin vapaudutaan arjen paineista hankkiutummalla voimakkaaseen humalatilaan. Nykyisessä huumekulttuurissa sama toteutetaan vielä voimakkaammin tietoisuuteen ja tunne-elämään vaikuttavilla ärsykkeillä, valjastaahan tietotyö nimenomaan tunteet ja ajatukset.

On huomattava, että uudet päihteet eivät ole ainoa nopeasti yleistyvä mielialaan vaikuttavien kemikaalien käytön muoto. Samaan tarkoitukseen, auttamaan ihmisiä selviytymään nyky-yhteiskunnan paineista ja kiivaasta työtahdistä, käytetään yhä enemmän mielialalääkkeitä, vaikkakin käänteisessä muodossa: siinä, missä psyykenlääkkeet tekevät elämästä mielekästä poistamalla pahanolontunnetta, uudet huumeet tekevät saman lisäämällä siihen hyvänolontunnetta. Tästä näkökulmasta katsottuna uudenlaisille viikonloppun päihdekokemuksille on kasvava tilaus, sillä tietoon, osaamiseen, luovuuteen ja suoristuskykyyn perustuva työelämän kehitys näyttää jatkuvan yhä kiihtyvämässä tahdissa. Rankat aivotyöt – rankat aivohuvit. Näkemystä tukee se seikka, että toisin kuin 60-luvulla huumeiden käyttö aloitetaan nyt tyypillisesti vasta nuorella aikuisiällä (keski-ikä on nykyisin selvästi yli 20:n ja 60-luvulla selvästi sen alle) ja usein työelämään siirtymisen jälkeen.

KONTEKSTIEROT

60- ja 90-luvulla alkaneet huumekulttuurit eroavat toisistaan myös huumeidenkäyttöympäristön ja -tavan suhteen. 60-luvulla konteksti oli paikan suhteen hyvin löyhä: vain Vanhan ylioppilastalon vieressä sijaitseva ”Perunatori” yhdisti käyttäjäryhmiä toisiinsa. Sen sijaan uudessa huumekulttuurissa käyttöympäristö on tarkasti määritelty: diskot tai ravet. Sama ero pätee käytön ajankoh-

dan suhteen. Ensimmäisen aallon aikana huumeita saatettiin käyttää mihin tahansa vuorokaudenaikaan, kun nyt käyttö rajautuu yleisiin juhlimisaikoihin, viikonloppuihin. 60-luvulla käyttökulttuurin itsensä luomat käyttötapa, -määriä, -frekvenssejä ja jopa käytettäviä aineita kontrolloivat sosiaaliset sanktiot olivat vähäisiä, jolloin raja esim. ongelmakäyttöön oli häilyvä. 90-luvulla tilanne on päinvastainen. Kulttuuri on luonut julkilausumattomia sääntöjä, jotka rajaavat käyttöä. Lisäksi nämä normit tukevat kulttuurissamme jo vahvassa asemassa olevia juhlimismuotoja. Huumeita käytetään ja huumeekulttuuria uusinnetaan perinteisissä yökerhoissa, baareissa ja ravintoloissa, samoissa tiloissa, joissa käytetään myös alkoholia. Kun nykyinen huumeekulttuuri on tullut osaksi vallitsevaa päihtedenkäyttökulttuuria, ei sitä enää voida käsitellä erillisenä alakulttuurina. Siihen ei voida myöskään vaikuttaa vaikuttamatta koko päihdekulttuuriin. Näin perinteinen päihtedenkäyttökulttuuri ylläpitää rinnallaan myös uutta huumeekulttuuria.

Jos siis ennakoita nykyisen huumeekulttuurin laantuvan alkuperäisen ideologian kuolemaan, kuten 70-luvulla tapahtui, ei oteta huomioon, että huumeekulttuurin sisältö on enemmänkin integroitunut osaksi yhteiskuntaa kuin joutunut törmäyskurssille sen kanssa, eikä se alun perinkään syntynyt radikaaliksi vastakulttuuriksi.

Voidaan myös ajatella, että nykyinen huumeekulttuuri perustuisi ohimenevään muotivirtaukseen, ns. teknomusiikkiin, ja että trendien muutos saattaisi aiheuttaa nuorten siirtymisen toisenlaisten nuorisokulttuuristen suuntausten pariin, kuten esimerkiksi ympäristöaktivismiin tai urasuuntautuneeseen elämäntapaan, ja samalla myös lopettaa huumeiden käytön. Tässä lähestymistavassa on ainakin kolme ongelmaa. Ensinnäkin on selkeää, ettei tekno eli elektroninen musiikki ole ohimenevä ilmiö, vaan pikemminkin on kyse rock-musiikkiin verrattavasta uudesta pohjaa luovasta musiikillisesta suuntauksesta. Toiseksi nuorisokulttuuri on nykyisin hyvin sirpaleinen, ja vaikka uusia trendejä syntyykin, edelliset jäävät niiden rinnalle. Kolmanneksi, millä perusteella oletetaan, että esimerkiksi ympäristöaktivistit tai uranuoret eivät käyttäisi huumeita? Jo nyt on nähtävissä selviä yhteyksiä ekosuuntautuneiden nuorten ja psykedeelisten aineiden käytön sekä urasuuntautuneiden nuorten ja stimulanttien käytön välillä.

70-luvulla ulkoisilla toimenpiteillä voitiin vaihtaa tehokkaasti huumeekulttuuriin ja niillä oli merkittävä rooli huumeiden käytön vähenemisessä. 60-luvun puolella huumeekulttuuri kehittyi melko vapaasti, käytännössä ilman poliisin kontrollia. Käyttö oli hyvin näkyvää, eikä poliisia osattu pelätä. Viranomaiskontrollin kiristyttyä käyttäjät oli helppo löytää ja kontrollin keinot olivat tehokkaita, koska käyttäjille ei ollut muodostunut suojautumistapoja ja malleja käytön salaamiseen. Lisäksi viranomaiset loivat käyttäjille mielikuvan huumeiden käytöstä vahvasti rikollisena toimintana. Kontrolli pelästytti ison osan käyttäjistä, minkä seurauksena käyttö lopetettiin. Nykyinen huumeekulttuuri sen sijaan syntyi tilanteeseen, jossa oli jo olemassa tiukka kontrollijärjestelmä. Näin kulttuuri kehittyi alusta alkaen maan alla ja loi käyttäjille ja myyjille sosiaalisia sanktioita, jotka tukivat huumeiden käytön piilossa pysymistä. Tätä tukee myös nykyinen ainevalikoima. Kun 60-luvulla päihtetä jäivät etupäässä kannabikseen ja LSD:hen, nyt näiden lisäksi käytetään jopa kymmeniä muita pähteitä. Osa näistä on täysin uusia, joita ei ehditä kriminalisoida yhtä nopeasti kuin ne leviävät katukäyttöön, ja kun aine kriminalisoidaan, on tilalle jo kehitetty uusia. Myös aineiden nauttimistilanne eroaa nyt 60-luvusta. Pilleri otetaan usein vaivihkaa kesken juhlimisen, eikä itse käyttötapahtuma ole tärkeä ja näkyvä osa huumeekulttuuria. Viranomaiskontrolli ei nykyisin myöskään pelästyä käyttäjiä kuten 60-luvulla, sillä käytössä noudatetaan niin tarkkoja varotoimia, että kiinni jäämisen riski on alhainen. Lisäksi käyttäjien keskuudessa poliisin auktoriteetti on menettänyt merkityksensä, eikä käyttöä koeta rikolliseksi toiminnaksi.

60-luvun lopussa huumeiden käyttö sai paljon huomiota mediassa, ja samanaikaisesti käynnistettiin – ensimmäistä kertaa – huumausainevalistus. Yhteiskuntaan syntyi moraalinen paniikki ja huumeiden käyttö sai nopeasti jopa liioitellun negatiivisen leiman. Valistus ja median antama mielikuva hyväksyttiin sellaisenaan. Sekä käyttäjien että muiden ihmisten keskuudessa huumeiden käyttöä alettiin pitää väistämättä vakaviin ongelmiin, syrjäytymiseen ja jopa kuolemaan johtavana toimintana. Vaikka 90-luvulla vallitsi edelleen samanlainen yleinen suhtautuminen huumeiden käyttöön, uusi kulttuuri pystyi saavuttamaan suosiota. Tähän on vaikuttanut yhteiskunnallinen ke-

hityskulku, jossa virallisen tiedon ja valtamedian asema on kyseenalaistettu. Niiden asemaa ovat heikentäneet ja heikentävät edelleen globalisointimisk kehitys ja tiedon saatavuuden nopea lisääntyminen. Nuorisokulttuurit ovat yhä kansainvälisempiä ja vaikutteet leviävät yhä tehokkaammin. Mediakenttä on sirpaloitunut, ja homogeenisen valtamedian rinnalta löytyy useita vaihtoehtoisia tietokanavia. Yksi kaikkein merkittävimmistä virallisen tiedotuksen kanssa kilpailevista tietolähteistä on Internet, jonka lisäksi esimerkiksi kansainvälinen popkulttuuriin erikoistunut media suhtautuu huumeiden käyttöön usein hyvinkin valtamediasta poikkeavalla tavalla. Kun tällä hetkellä valistus ja valtamedia tuottavat edelleen samankaltaista informaatiota kuin ennen uusien tietoväylien avautumista, kuilu ihmisten kohtaaman todellisuuden ja virallisen informaation välillä on suuri. Syntyy tiedollinen tyhjiö, joka täytetään mm. Internetistä saatavalla tiedolla. Kun 60- ja 70-luvulla valistus ja median paheksunta pystyivät voimakkaasti vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen ja käyttäjienkin huumeasenteisiin, ovat nämä tahot nykytilanteessa hyvin voimattomia. Ihmiset eivät enää elä suljetussa maailmassa, jossa heidän saatavillaan olevaa tietoa voitaisiin säännöstellä ja sen sisältöä määrätä.

60-luvulla huumeet olivat jotain uutta, eikä niiden vaikutusmekanismeista ja mahdollisista haittavaikutuksista tiedetty paljoakaan. Valistuksen ja median oli hyvin helppo vakuuttaa käytön haitallisuudesta. Nyt kuitenkin yhä useampi käyttäjä on hyvin perillä aineiden kemiallisista ominaisuuksista, vaikutuksista ja mahdollisista haitoista. Käyttö on usein tarkoin suunniteltua itselle sopivien aineiden ja ainemäärien määrittelyä myöten. Laajan päihdevalikoiman saatavuus antaa jokaiselle mahdollisuuden valikoida päihteenensä ja räätälöidä oma käyttömuotonsa. Jos jokin päihde koetaan itselle sopimattomaksi, ei välttämättä lopeteta huumeiden käyttöä kokonaan, vaan analysoidaan huono kokemus ja pohditaan vaihtoehtoisien päihteen kokeilemista tai käyttöön liittyvien yksityiskohtien muuttamista. Usein päätös kokeilla huumeita tehdään pitkän harkinnan ja aiheeseen perehtymisen tuloksena. Päätös tehdään erilaisten lähteiden antamaa informaatiota punnitien; on kuitenkin tärkeää ymmärtää, että virallisella informaatiolla on tässä prosessissa hyvin pieni rooli, esimerkiksi kavereiden kokemuksilla on huomattavasti suurempi painoarvo.

Kun huumeiden käyttöön suhtaudutaan usein hyvinkin järkipäisesti, merkittävä käytön vähenemiseen vaikuttava seikka voisi olla negatiivisten tieteellisten tutkimustulosten julkaisu. Huumeiden käytön spekuloidaan vähenevän ajan myötä, kun käytön lisääntyessä haittavaikutuksia tulee väistämättä esille enemmän. Tämä argumentointi on kuitenkin heikko peruste huumeuskulttuurin katoamiselle. Hyvä esimerkki on ekstaasin tilanne Isossa-Britanniassa, jossa sitä ollaan käytetty laajasti jo yli kymmenen vuotta. Viranomaiset ovat odottaneet aineen vaarallisuuden paljastumista tutkimuksissa, mutta näin ei kuitenkaan ole vielä käynyt. Ja vaikka negatiivisia haittavaikutuksia ja jopa kuolemantapauksia onkin todettu, ne eivät ole merkittävästi vaikuttaneet ekstaasin käyttömääriin.

MIKSI UUDET SUKUPOLVET ALOITTAISIVAT – MIKSI EIVÄT ALOITTAISI?

Palatkaamme lopuksi vielä aalto-metaforaan. 60-luvulla sai alkunsa huumeaallon lisäksi yhteiskunnallisen liberalisoinnin liike, joka jatkuu edelleen, esimerkkinä seksuaalinen vapautuminen. Yleisen liberalisoinnin ja huumeuskulttuurin erona oli se, että ensimmäinen oli pysyvä kehityssuunta ja jälkimmäinen ohimenevä aalto. Vai oliko sittenkään? Onko sittenkin niin, että nykyinen huumeuskulttuuri onkin ensimmäisen huumeaallon luonnollinen jatkumo? Entä jos ensimmäinen huumeaalto kaadettiinkin keinotekoisesti, konservatiivisen ja homogeenisen yhteiskunnan arvomaailman rippeitä hyväksi käyttäen muiden liberalisoinnin osa-alueiden jatkaessa vapautumiskehitystään? Jos tätä ajatusta jatkaa, päihdeasenteiden vapautumisen estämisessä olisiko kyse vain hetkellisestä aallon patoamisesta. 20 vuotta myöhemmin – uusien viestintävälineiden, globalisoinnin ja sopivan nuorisokulttuurin voimasta – pato murtui. Suomalainen päihdekulttuuri on tähän asti erottunut mm. yleiseurooppalaisesta päihteenkäyttötavasta. Viime aikoina on kuitenkin esiintynyt selvä kehitys, jossa eurooppalaiset päihteenkäyttötavat ovat lähestyneet toisiaan.

Oli kyse sitten liberalisoinnista, globalisoinnista tai tiedon saatavuuden lisääntymisestä – tai kaikista näistä yhdessä, huumeiden käytön voi odottaa normalisoituvan osaksi muuta päihdekulttuuria alkoholin käytön rinnalle.

Näin päihteiden käyttö saavuttaa saman tilan kuin muut 60-luvulla alkaneen liberalisoitumiskehityksen osa-alueet.

”Elvis Presley on eräänlainen ajan kuva, ja sel-

laisena hänet onkin otettava. Hän tulee ilmeisesti olemaan yhtä ohimenevä ilmiö kuin rock and roll, joten ei ole syytä suhtautua häneen kovin juhlallisesti.” (Musiikki-Viesti 1957)